

TEN GELEIDE :

HET VLAAMS REGIO-BELEID GEBLOKKEERD DOOR DE "BELGISCHE STAAT" EN DE "ZUILEN" ?

In 1980 besliste het bestuur van de Vereniging voor Sociologie om in 1981 een congres te wijden aan Van België naar Vlaanderen : segregatie en integratie in een plurale samenleving. Een congrescommissie - samengesteld uit de collegae J. Billiet, M. Elchardus en A. Van den Brande - kreeg als opdracht de congres thematiek wetenschappelijk uit te werken. In haar nota onderstreepte die commissie dat het de bedoeling moest zijn het uiteengroeien in verschillende institutionele en organisationele contexten aan te duiden en tevens de nieuwe samenlevingsstructuratie in de "deelstaten", i.c. Vlaanderen, en de nieuwe vormen van samenwerking en conflictbeheersing op het "nationale vlak" te analyseren. Gevraagd werd de "verschijningsvormen", de "oorzaken" en de "gevolgen" van de processen van segregatie en integratie te behandelen op de domeinen van het "politieke leven", de "sociaal-economische orde" en de "cultuur". Op die terreinen

zijn onder het voorzitterschap van de collegae G. Dierickx, A. Mok en R. Creyf werkgroepen aan het werk geweest. Hen werd gevraagd "zich niet te beperken tot de tegenstellingen en conflicten die in de politieke arena uitdrukkelijk aan bod zijn gekomen. Minstens even belangrijk zijn de onuitgesproken belangen, opvattingen en waarden, die de maatschappelijke evolutie hebben geleid".

Voorliggende "positie-papers" zijn in mindere of meerdere mate door het werk in de werkgroepen beïnvloed geworden. Op het congres zullen naast die "positie-papers", werkstukken vanuit de werkgroepen en referaten van individuele leden voorgebracht worden. In welke mate de auteurs en de werkgroepen de opdracht van de congrescommissie hebben weten te realiseren kan pas na het congres en zeker niet uitsluitend op basis van de "positie-papers" beoordeeld worden. Zij zijn echter nu reeds interessante studiedocumenten.

In de eerste plaats wil ik erop wijzen dat in de bijdrage van W. Dewachter en H. Van Hassel materiaal aangebracht wordt dat nieuw is of voor het eerst systematisch op één plaats bijeengebracht en geordend wordt. Anderzijds komt in verschillende stukken de traditionele "onthullingsdrift" van de sociologie voor. Zo ontmaskert J. Bundervoet de zwakheid en de eenzijdigheid van de indicatoren die in studies over de differentiële economische ontwikkeling van Vlaanderen en Wallonië gebruikt worden en wijst hij op de versluiering die gebeurt in vergelijkingen van macro-economische aggregaten. Verder wijst hij ook op de zwakheden van M. Quévit's interpretatie over de invloed van de politieke en financiële

machtsgroepen op de regionale ontwikkeling van België. Zijn vragen zijn een aanzet tot verdere studie en zullen op het congres tot nieuwe vragen en hypothesen leiden, die het verder onderzoek in deze materie kunnen oriënteren. In zijn paper doorprijkt J. Vilrocx de versluiering die de nieuwe, in recente geschriften meer en meer voorkomende, vierde breuklijn, de zgn. "communautaire" in de analyse van de sociaal-economische verhoudingen aanbrengt. Hij toont aan dat de traditioneel aangewende breukvlakken-perspectieven een betere analyse toelaten. Het conditionerend karakter van de economische breuklijn maakt echter dat zij centraal staat; ook functioneert zij anders dan de taal- en religieuze breuklijnen, nl. in een zero-sum-situatie, daar waar de andere breuklijnen in een non-zero-sum-situatie functioneren voor zover er verhaal op de collectiviteit mogelijk is. De zgn. pacificatie-politiek in de taal- en religieuze breuklijnen kan dan ook slechts functioneren door het toekennen van compensaties, dus in een non-zero-sum-situatie, doordat de partij die eisen "inwilligt" compensaties ontvangt van de Belgische collectiviteit. De zgn. pacificatie-politiek is dus een latente functie, resulterend uit machtsmaximalisatie - wat G. Dierickx reeds aantoonde - en dit was slechts mogelijk binnen een "compensatiedemocratie". In de sociaal-economische verhoudingen tussen Wallonië, Vlaanderen en België kan niet méér verdeeld en gedecentraliseerd worden dan wat er in België beschikbaar is. Wat de ene krijgt of behoudt gaat ten koste van de anderen. De Waalse machtsaanspraken op een regionaal economisch beleid kunnen dus alleen verhaald worden ten aanzien van de nationale politieke en economische overheden, die de nationaal economische belangen reeds van Wallonië naar

Vlaanderen verschoven hadden. In deze "driehoeks-situatie" kan niet door schaalvergroting of met compensaties gewerkt worden, wij zitten in een zero-sum-toestand typisch voor het economisch breukvlak. Hij toont dit aan de hand van een analyse van de sociaal-economische verhoudingen sinds de jaren '60 aan. Het staaldossier, dat op het congres meer in detail zal uitgewerkt worden, is een empirische toetsing van zijn stelling op basis van het begrippenpaar zero-sum en non-zero-sum in een decentralisatiecontext eerder dan in een ver- hullend werkende "communautaire" breuklijn.

De positie-paper van H. Van Hassel toont aan dat de nationale bevoegdheidssfeer ook buiten de economische politiek in grote mate behouden blijft. Het antwoord op de vraag welke de marges zijn waarbinnen gemeenschap en gewest een eigen politiek kunnen voeren en wie de beslissers zijn, is overduidelijk : de marges zijn gering en de beslissers zijn de nationale overheid. De beleidsdomeinen die tot de Vlaamse Raad behoren zijn enerzijds deze van culturele aard en persoonsgebonden aangelegenheden inzake gezondheid en bijstand aan personen en het toegepast wetenschappelijk onderzoek terzake; en anderzijds een beperkt stel domeinen - zoals ruimtelijke ordening, huisvesting, e.d. - waarover de gewesten bevoegd zijn. Tevens heeft deze Raad de voogdij over gemeenten en provincies. Op nationaal vlak wordt de essentie van het overheidsbeleid bepaald - m.n. de economische en financiële politiek, buitenlandse zaken en handel, landsverdediging, justitie, sociale voorzorg, verkeerswezen, enz. - en dat nationale niveau treedt ook arbitrerend op t.a.v. de gemeenschappen, resp. de gewesten. De financiële afhankelijkheid van gemeenschap en gewest van

dotaties vanwege de nationale overheid onderstreept de afhankelijkheidsverhouding opnieuw zeer duidelijk. Ook op bestuursniveau zijn nationale reflexen - mede met de gegeven politieke cultuur, het belangenimmobilisme en het gebrek aan innovatie - er oorzaak van dat men organisatorisch is blijven denken in strakke hiërarchische structuren en men geen kansen gegeven heeft aan andere organisatievormen, zoals projectorganisatie. De nadruk op het nationale niveau komt ten slotte ook duidelijk tot uiting in het feit dat conflicten op nationaal regeringsvlak die maken dat het tot parlamentsontbinding komt, ook de raden en executieven zullen meesleuren via de senaat, ook al staan ze buiten het conflict.

Het is duidelijk dat het nationale vlak de regionalisering weinig kansen heeft gegeven. Maar binnen de gemeenschap, heeft men juist op het domein waar men bevoegd in is, m.n. de cultuur, ook met afremmende structuren te kampen. J. Billiet toont duidelijk aan dat de structurele verzuiling, het gevestigde verenigingsleven, vorm geeft aan de "eigen culturele identiteit" van Vlaanderen. De bestaande institutionele oplossingen m.b.t. de levensbeschouwelijke tegenstellingen, m.n. de zuilstructuur, hebben de cultuurautonomie ingetoomd en de articulatie van het cultuurbeleid bepaald. De cultuurautonomie zou volgens zijn analyse meer uitgetekend zijn door de behoefte aan pacificatie en handhaving van het geldende politieke systeem dan door de behoefte aan "ontplooïing van de culturele identiteit van het Vlaamse volk". De "Vlaamse culturele identiteit" fungeerde alleen maar als legitimatieparool. De in de Belgische context gevormde levensbeschouwelijke tegenstellingen beheersen het proces der culturele

autonomie en het bestaande politieke systeem, met de daarin geldende machtsverhoudingen en spelregels, blijven het verloop van dit proces controleren. Het cultuurbeleid werd dan ook in grote mate vertaald als een distributieprobleem van middelen - kredieten, mandaten, personeel e.d. - en wordt beheerst door de gevestigde zuilstructuren. De gegeven verklaring is gebaseerd op de ongelijke mate van institutionalisering van de bestaande breuklijnen. Alleen de levensbeschouwelijke scheidingslijn is volledig geïstitutionaliseerd. J. Billiet schrijft uitdrukkelijk dat zijn studie alleen een plausibele hypothese oplevert die op andere domeinen - o.m. landschapszorg, sportbeoefening en cultureel patrimonium - nog zou moeten getoetst worden. Verder zou men zich ook kunnen afvragen wat de inhoud van het legitimatieparool is, nl. hoe de "eigen Vlaamse culturele identiteit" te indiceren is, meer nog, of de levensbeschouwelijke vormgeving van de cultuur niet de "eigen culturele identiteit" van Vlaanderen is. Deze en andere vragen zullen de discussie op het congres zeker animeren.

J. Bundervoet en W. Dewachter proberen in hun positie-papers ook een bijdrage te leveren tot de verklaring van de sociale verandering in de Belgische samenleving en meer bepaald van de regionalisering. Bundervoet legt zoals Vilrocx de nadruk op het economisch breukvlak. Hij verwijst naar de economische machtsverhoudingen en de belangentegenstellingen die doorheen het industrialiseringsproces de regionalisering bepaald hebben. De klassenstrijd en de alliantie tussen de klassefracties en de burgerlijke staat zouden de ontwikkeling van de kapitalistische industrialisering bepaald hebben en vorm gegeven hebben aan de burgerlijke staat. De regionalisering zou vol-

gens hem nauw verbonden zijn met de opkomst van het internationaal kapitalisme. Internationale kapitaalgroepen en nationale holdings die ook de typische multinationale strategieën beoefenen, spelen verschillende nationale kapitaalmarkten, arbeidsmarkten en overheidsregelingen tegen elkaar uit. De aantrekkelijke infrastructuur en de ligging zou deze kapitaalgroepen aangezet hebben Vlaanderen verder te industrialiseren. Hij vraagt zich dan ook af of de regionalisering in wezen nie de weerspiegeling is op het partijpolitieke en parlementaire vlak van een strijd tussen oude en nieuwe kapitaalfracties om de materiële staatssteun? Deze en andere vragen en hypothesen moeten nog empirisch opgevuld en getoetst worden. Het blijft volgens mij een hele opgave om een empirische duiding te geven aan de gebruikte begrippen en een weg te vinden naar de toetsing. Hopelijk gebeuren de eerstvolgende invullingen op het congres. Zijn interpretatie over het bevorderen van de reproductie van de arbeidskracht - door o.m. beperking van vrouwen- en kinderarbeid, een minimum aan gezondheids- en sociale voorzieningen - stelt ook vragen rond de rol van de socialistische beweging in de uitbouw van de burgerlijke staat. Verder vraag ik mij ook af of de bestaande arbeidssegmentering eigen is aan het kapitalisme of aan de industrialisering en modernisering die ook de communistische samenlevingen kenmerkt.

Bundervoet en Vilrocx verwerpen terecht een analyse van de regionalisering in termen van "volkeren" en hebben met hun bijdragen de aandacht op de economische factoren gevestigd. Dat hun papers zich hoofdzakelijk op het terrein van bedenkingen bij bestaande theorieën situeren en hun alternatie

ve hypothesen nog empirische toetsing behoeven, volgt uit het feit dat het arbeidssociologisch onderzoek op het studieterrein van de regionalisering nog in een embryonaal karakter verkeert. W. Dewachter negeert de belangrijkheid van de economische ontwikkeling niet maar onderzoekt de verandering in de Belgische maatschappij vanuit het conflict tussen de Belgische elite en de Vlaamse oppositie. Hij beschrijft zeer duidelijk de verwerving van machtsposities door Vlamingen in het parlement, de regering, de centrale administratie, het leger en de diplomatie. Van een doorstoting naar een demografisch "normale" verhouding van 6/4 is echter geen sprake, gezien van franstalige zijde zo snel mogelijk gereageerd werd op het bereiken van de pariteit door die zoveel mogelijk grondwettelijk, wettelijk en gewoonterrechtelijk vast te leggen. De economische sectoren, de nijverheid en financiën, zijn echter nog lang niet aan een paritaire verhouding toe. Ik vraag mij dan ook af of het zo is dat de franstalige burgerij in staat is om de "reële machtscentra" in handen te houden en zij de staat, wegens de internationalisering van de economie als minder belangrijk heeft opgegeven. Dat Brussel als economisch machtscentrum van het land overwegend franstalig is, toont aan dat de Vlaamse Beweging thans voor nieuwe en moeilijker, want niet door formele wetten te regelen, problemen komt te staan. De formele wetten hebben zoals Dewachter aantoont pariteitsbepalingen ingebouwd op elite-niveau en grendels inzake besluitvorming; daarnaast is de regionalisering in de zin van de federalisering van de staat minimaal gehouden. Deze drie grenzen aan de uitbouw van de deelstaten zullen, aldus Dewachter, de Vlaamse elite dwarsbomen. De vraag naar de doelstelling van de Vlaamse Bewe-

ging stelt zich voor hem dan ook in die termen. Indien de analyse van de arbeidssociologen echter "realistischer" is, dan dringt zich ook een analyse van de financieel-economische wereld op, opdat de reële macht aan de federale Vlaamse staat niet zou voorbijgaan.

De positie-paper van F. Louckx, ten slotte, gaat in op, enerzijds, het politiek discours en anderzijds, het denkwerk van sociologen over de taal-etnische identificatie-problematiek. Typisch voor beide benaderingen is volgens hem dat zij uitgaan van een "structurele gedetermineerdheid" van het handelend individu : "Beide impliceren een benadering, waarin de speelruimte van het sociaal handelend individu zich vrijwel beperkt tot het naleven van een toegewezen rol in een voorgeschreven kader". In het politiek taal-etnisch discours staan begrippen als Vlaamse "aard", Vlaams "karakter" en Vlaamse "eigenheid" centraal. Dit "toegewezen" Vlaams "karakter" moet bij het individu desnoods "gesensibiliseerd" worden in "het" belang van het "Vlaamse volk", zodat een politieke mobilisatie mogelijk is. Volgens Louckx hebben sociologen het politiek taal-etnisch discours onvoldoende geanalyseerd en zijn hun benaderingen zwanger aan een gelijkwaardige structurele gedetermineerdheid. Bij L. Huyse gaat het om een "pacificatie-democratie" en het individu krijgt alleen aandacht voor zover hij een "storende" factor is die de door de politieke elites bewerkstelligde stabiliteit op de helling zet. Bij A. Roosens staat de "klasse-analyse" centraal en treedt het structureel gedetermineerd beeld van het sociaal handelen via de problematiek van het "vals bewustzijn" naar voor. De structurele determinatie komt ook

sterk tot uiting in Bundervoet's positie-paper.

Louckx wenst een alternatieve benadering en wil het "sociaal handelend individu" centraal stellen. Daartoe richt hij zich naar de sociologische literatuur over etnische relaties. Centraal staat bij hem de notie "etnische grens". Het handhaven van een etnische grens en haar scherpte hangen af van het betrokken individu en van de sociale context der sociale interactie. Etnische situering wordt dus via concreet sociaal handelen ingevuld en is veelal een latente functie van het communicatief moment in het sociaal handelen. Componenten van zo'n etnisch handelen zijn verder ook macht en sanctie. Het handelen van de individuen verloopt echter niet los van "externe" druk, het sociaal handelen wordt immers ook gestructureerd. Etnische structuren ontstaan als "resultaat" van interactie en zijn de "media" waarlangs het individu communiceert. Giddens volgend vertaalt Louckx communicatie, macht en sanctie op het structurele niveau in termen van betekenisvormings-, dominantie- en legitimatieprocessen. Het etnisch discours vertoont dus ook een machtsdimensie, maar Louckx wenst de etnische groepsvorming in haar eigen "status-dynamiek" te ontleden, zonder deze te reduceren tot een partijdynamiek (Huyse) of een klasse-dynamiek (Roosens en in deze bundel Bundervoet).

Hieruit blijkt dat Louckx de politieke en klasse-dynamiek niet verwerpt, maar de nadruk legt op de eigenheid van de etnische dynamiek. De vraag is natuurlijk tot op welke hoogte er in Vlaanderen sprake is van een "etnische" reflex, behalve misschien in grensgebieden. De vraagstelling van de

socioloog lijkt mij sterk te bepalen welk analysekader hij aanneemt : de arbeidssociologen onderzoeken in deze bundel de regionalisering vanuit het industrialiseringsproces en benadrukken de klasse-verhoudingen eigen aan de economische breuklijn. Huyses politieksociologische vraagstelling onderstreepte de pacificatie, die volgens Vilrocx maar mogelijk is in een non-zero-sum-situatie en leidt tot een "compensatiedemocratie". Dewachter beschrijft vanuit politiek sociologische hoek de strijd van de elites. Louckx' etnisch model is gegroeid in Brussel, waar de strijd om de "etnische grens" - zowel sociaal, economisch als ecologisch - gestreden wordt. Zijn benadering zou het sociaal handelen van de politieke elites die Dewachter beschrijft, verklarend kunnen duiden.

In elk geval blijkt uit voorliggende bundel dat sociale structuren sterk begrenzend werken en het Vlaams regio-beleid geblokkeerd is door de Belgische staat (Van Hassel en Dewachter) en de sterk geïstitutionaliseerde levensbeschouwelijke tegenstellingen (Billiet).

K. DOBBELAERE

Congres-voorzitter.